

mgr Mateusz Szafrński

**Kompetencje kluczowe w procesie uczenia się przez całe życie w samoocenie
pracowników z niepełnosprawnością intelektualną
w stopniu umiarkowanym i znacznym**

Streszczenie

Niezwykle przydatne w nadążaniu za zmianą okazuje się posiadanie kompetencji kluczowych. Kompetencje te stają się również warunkiem aktywnego udziału osób z niepełnosprawnością intelektualną w życiu społecznym i umożliwiają im budowanie kapitału społecznego. Moja dysertacja doktorska dotyczy problematyki kompetencji kluczowych tej grupy społecznej, rozwijanych w procesie formalnego, nieformalnego i pozaformalnego uczenia się przez całe życie.

Zgodnie z definicją Rady Unii Europejskiej całożyciowe uczenie się wiąże się z podejmowaniem przez jednostkę działań w ciągu całego życia, które mają doprowadzić do zmian w sferze osobistej, społecznej i obywatelskiej (Zalecenie Rady Unii Europejskiej 2018/C 189/01). W Polsce nie udało się dotąd stworzyć kompleksowego i profesjonalnego systemu wsparcia dla dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. Rzeczywistość wymaga rozwiązań systemowych, które umożliwią osobom z niepełnosprawnością intelektualną uczestnictwo w procesie całożyciowego uczenia się i w efekcie nabywanie kompetencji kluczowych. Rozwiązania systemowe muszą dotyczyć zatrudnienia, mieszkalnictwa oraz poradnictwa całożyciowego. W sytuacji osób z niepełnosprawnością intelektualną posiadanie kompetencji kluczowych nabiera szczególnego znaczenia, bo zapobiega ich całkowitemu wykluczeniu.

W polskiej i obcojęzycznej literaturze przedmiotu, nie ma prezentacji badań nad procesem całożyciowego uczenia się osób z niepełnosprawnością intelektualną i nabywania przez nich w tym procesie kluczowych kompetencji. Wynikać to może z braku wystandaryzowanych narzędzi badawczych, trudności z pozyskaniem próby badawczej czy organizacją badań. Ze względu na znaczenie kompetencji kluczowych zaprojektowałem badania, których celem jest poznanie poziomu 8. kluczowych kompetencji w samoocenie pracowników z niepełnosprawnością intelektualną.

W projekcie badawczym założyłem zbadanie zależności między zmiennymi, zgodnie z postawionym pytaniem badawczym: w jaki sposób płeć, wiek, typ ukończonej szkoły, stanowisko pracy, ukończone szkolenia badanych związane są ze zmiennością wyników testu samooceny mierzącego poziom wybranych umiejętności z zakresu kompetencji rozumienia

i tworzenia informacji; wielojęzyczności; matematycznych oraz kompetencji w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii; cyfrowych; osobistych, społecznych i w zakresie uczenia się; obywatelskich; przedsiębiorczości; świadomości i ekspresji kulturalnej? Badania właściwe poprzedziłem badaniami standaryzacyjnymi. W badaniach standaryzacyjnych udział wzięło 111 osób z instytucji przygotowujących osoby z niepełnosprawnością intelektualną do podjęcia pracy na polskim otwartym rynku pracy (szkoły przysposabiającej do pracy; warsztaty terapii zajęciowej; środowiskowe domy samopomocy). Dokonałem celowego doboru próby badawczej. W badaniach właściwych wzięły udział 222 osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym i znacznym z 3 polskich organizacji pozarządowych prowadzących zatrudnienie wspomagane (Centrum DZWONI; Fundacja na Rzecz Osób Niepełnosprawnych „Arkadia”; Stowarzyszenie „Otwarte Drzwi”).

W projekcie badawczym czynny udział wzięły osoby z niepełnosprawnością intelektualną, które – w charakterze sędziów kompetentnych – partycypowały w tworzeniu autorskiego narzędzia badawczego. W dysertacji starałem się zwrócić uwagę na nowe postrzeganie osób z niepełnosprawnością intelektualną w kontekście 8. kompetencji kluczowych zdefiniowanych przez Radę i Parlament Unii Europejskiej. W dysertacji podkreśliłem udział marginalizowanej i dyskryminowanej grupy społecznej w budowaniu kapitału społecznego.

Z siedmiu rozdziałów w dysertacji cztery stanowią część teoretyczną, jest rozdział metodologiczny oraz dwa są analizą danych i dyskusją nad nimi. W pierwszym rozdziale dokonałem teoretycznego umocowania pojęć związanych z kapitałem społecznym. Dokonałem wyboru podstaw teoretycznych projektu badawczego, dokonując analizy porównawczej teorii kapitału społecznego Bourdieu (1980, 1985), Colemana (1990), Putnama (1995) oraz Fukuyamy (2000). W drugim rozdziale skonceptualizowałem pojęcie całościowego uczenia się, przedstawiając jego formy i charakterystykę udziału w tym procesie osób z niepełnosprawnością intelektualną. Następnie zdefiniowałem każdą z 8. kompetencji kluczowych oraz opisałem wykorzystywanie ich przez podmiot dysertacji. Kolejny rozdział poświęciłem konceptualizacji niepełnosprawności intelektualnej, ze zwróceniem uwagi na nowe postrzeganie tej niepełnosprawności w odbiorze społecznym. W rozdziale czwartym dokonałem przeglądu i oceny możliwości nabywania kompetencji kluczowych przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną, dzieląc proces nabywania na: formalny, pozaformalny i nieformalny. Rozdział piąty stanowi opis struktury procesu badawczego, który zrealizowałem w oparciu o metodologię Rubachy (2008). Dane zbierałem za pomocą metody testowania. Opisałem proces tworzenia autorskiego narzędzia badawczego – Testu Kompetencji

Kluczowych dla Dorosłych Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną. Analizę danych wraz z ich interpretacją zamieściłem w rozdziale szóstym. Do najważniejszych wniosków z badań zaliczam: osoby młodsze mają wyższą samoocenę ogólną i samoocenę związaną ze wszystkimi grupami kompetencji; kobiety mają wyższy poziom samooceny ogólnej oraz samooceny kompetencji cyfrowych; osoby które ukończyły szkolenie mają niższy poziom samooceny związanej z kompetencjami obywatelskimi, w porównaniu do osób, które szkolenia nie ukończyły. Zależność ta nie odnosi się jednak do pozostałych kompetencji; typ ukończonej szkoły nie różnicuje poziomu samooceny osób z niepełnosprawnością intelektualną; osoby wykonujące zawody z grupy człowiek-człowiek mają wyższą samoocenę w porównaniu z osobami wykonującymi zawody z grupy człowiek-technika. W ostatnim rozdziale dysertacji podjąłem próbę zaprezentowania społecznego kontekstu badań, przedstawiając w nim także rekomendacje dla praktyki, które dotyczą nabywania kompetencji kluczowych w szkołach, warsztatach terapii zajęciowej, środowiskowych domach samopomocy oraz podczas szkoleń i warsztatów prowadzonych dla osób zatrudnionych na otwartym rynku pracy. Opracowane narzędzie oraz wnioski z analizy danych mogą być wykorzystywane przez specjalistów, np. instruktorów terapii zajęciowej, trenerów pracy, nauczycieli, którzy pracują z dorosłymi osobami z niepełnosprawnością intelektualną lub kiedy osoba z niepełnosprawnością intelektualną szuka zatrudnienia lub chce je utrzymać.